

MONEDE DIN SPAȚIUL PONTIC AFLATE ÎN COLECȚIA NUMISMATICĂ A MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL (SECOLELE IV A. CHR.-III P. CHR.)

Gabriel TALMAȚCHI*
Claudiu MUNTEANU*

Key word: coins, Pre-Roman period, Roman period.

Cuvinte cheie: monede, perioadă preromană, perioadă romană.

Abstract: *The two authors present a number of 15 coins that are part of the numismatic collection of National Museum Brukenthal from Sibiu. They are issues cast and minted for several important cities from north, west and south of the Black Sea coastline: Histria, Callatis, Odessos, Mesambria, Amissos and Kingdom of Bosporus. Most of them belong to the pre-roman period (12 of which one of the "Scythian" type issued for Kanites), but also roman period (three of them, minted in Kingdom of Bosporus and at Callatis). Finally, the only silver piece from Tomis is modern time fake that imitates a type of issue of pseudo-Lysimach minted, in this case, local. The present material comes to repertory some of the specific pieces of some monetary types issued in pre-Roman and Roman period on the coastline of the Black Sea, which reached, on unknown paths, the Sibiu's collection.*

Rezumat: *Cei doi autori prezintă un număr de 15 monede ce fac parte din colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal din Sibiu. Sunt emisiuni turnate și bătute pentru câteva cetăți importante din nordul, vestul și sudul litoralului Mării Negre precum Histria, Callatis, Odessos, Mesambria, Amissos și Regatul Bosporan. Cea mai mare parte a lor aparțin perioadei preromane (în număr de 12, dintre care una de tip „scitic” emisă pentru Kanites), dar și perioadei romane (în număr de trei, bătute în Regatul Bosporan și la Callatis). În sfârșit, singura piesă de argint din Tomis este un fals de epocă modernă ce imită un tip de emisiuni pseudo-Lysimach bătut, în cazul de față, local. Prezentul material vine să repertorieze câteva din piesele specifice unor tipuri monetare produse în epocile preromană și romană pe coastele litorale ale Mării Negre,*

* Gabriel Talmațchi: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Piața Ovidiu nr. 12, Constanța, cod 900745; e-mail: gtalmatchi@yahoo.com.

* Claudiu Munteanu: Muzeul Național Brukenthal Sibiu, Piața mare, nr. 4-5, Sibiu, cod 550163; e-mail: muncelaiul@gmail.com.

ajunse, pe căi necunoscute, în colecția sibiană.

Prezenta contribuție reprezintă un demers în valorificarea tuturor informațiilor existente privind activitatea atelierelor monetare din bazinul Pontului Euxin, în contextul evoluției istorice, economice și financiare a lumii preromane și romane din a doua parte a mileniului I a.Chr. și din debutul mileniului I p.Chr. Din colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal sunt prezentate în catalog, un număr de 15 piese provenind din unele colonii ale spațiului pontic, emise între secolul IV a.Chr. și secolul III p.Chr.

A. CATALOG

1. HISTRIA

Tip Apollon

AR/AE; 8h; 18.5 x 18.9 mm; 5.23 g; (Pl. I, nr. 1).

Av: Cele două capete adolescente ale lui Apollon văzute din față (cel din dreapta inversat);

Rv: Acvilă pe delfin, totul orientat spre stânga; în partea superioară a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΑ**; sub delfin litera **A**,

Loc de descoperire: proveniență necunoscută; exemplarul provine din colecția dr. Mauksch;

Observații: emisiune *fourrées*;

Catalog: Pick 1898, p. 161, nr. 416; Stancomb 2000, pl. VII, nr. 145, datare: secolul IV a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 3969.

2. PANTICAPEUM

Tip Pan

AE; 2h; 16.3 x 16.6 mm; 3.34 g; (Pl. I, nr. 2).

Av: Capul zeului Pan orientat spre dreapta;

Rv: Pegasus cu partea din față orientată spre dreapta; de jur împrejurul temei iconografice legenda **ΠΑΝ**;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Catalog: Price 1993, pl. XXXIII, nr. 872-873, datare: secolul IV a.Chr.; Stancomb 2000, pl. XXV, nr. 543, datare 325-300 a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/20804.

3. PANTICAPEUM

Tip Pan

AE; 10h; 18.9 x 20.4 mm; 6.35 g; (Pl. I, nr. 3).

Av: Capul zeului Pan orientat spre stânga;

Rv: Arc și săgeată aliniate; în partea inferioară a câmpului monetar legenda **ΠΑΝ**;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Observații: exemplarul este turnat;

Catalog: Price 1993, pl. XXXIV, nr. 894-896, dateare la sfârșitul secolului IV și din secolul III a.Chr.; Stancomb 2000, pl. XXV, nr. 561, dateare: sfârșitul secolului IV-secolul III a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/15313.

4. PANTICAPEUM

Tip Pan

AE; 12h; 19.3 x 19.9 mm; 5.15 g; (Pl. I, nr. 4).

Av: Capul zeului Pan orientat spre stânga;

Rv: Arc și săgeată aliniată; în partea inferioară a câmpului monetar legenda ΠΑ(N);

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Observații: exemplarul este turnat;

Catalog: Price 1993, pl. XXXIV, nr. 901-905, dateare la sfârșitul secolului IV și din secolul III a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/20921.

5. PANTICAPEUM

Tip Pan

AE; 8h; 21 x 21.5 mm; 7.61 g; (Pl. I, nr. 5).

Av: Capul zeului Pan orientat spre stânga;

Rv: Arc și săgeată aliniată; în partea inferioară a câmpului monetar legenda ΠΑΝ;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Observații: pe avers pe chipul zeului Pan apare imprimată o contramarcă circulară sub forma unei stele cu 12 raze (11 mm);

Catalog: Price 1993, pl. XXXIV, nr. 897, dateare: sfârșitul secolului IV-secolul III a.Chr.; Stancomb 2000, pl. XXV, nr. 561, dateare spre sfârșitul secolului IV și în cursul secolului III a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/20947.

6. MESAMBRIA

Tip Athena Alkis

AE; 1h; 22 x 23.2 mm; 7.92 g; (Pl. I, nr. 6).

Av: Cap feminin tânăr, diademat, văzut din profil, orientat spre dreapta;

Rv: Athena Promachos aruncând fulgerul; lângă zeiță, în câmp stânga jos, un coif; de o parte și de alta a câmpului monetar, vertical legenda ΜΕΣΑΜ/ΒΡΙΑΝΩΝ;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Observații: exemplarul este turnat;

Catalog: Price 1993, pl. X, nr. 284-285, dateare: secolul II a.Chr.; Stancomb 2000, pl. X, nr. 236-237, dateare: 250-275 a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/1922.

7. „SCITICĂ”**Tip Kanites**

AE; 12h; 15.1 x 16.2 mm; 3.62 g; (Pl. I, nr. 7).

Av: Capetele alăturate ale Dioscurilor, acoperite cu căciuli împodobite cu mici cununi de lauri, orientate spre dreapta;

Rv: În partea centrală a câmpului monetar două capete de cai alăturate și orientate spre dreapta; de o parte și de alta a celor două protome alăturate de cai, vertical, apare legenda **ΒΑΣΙ/ΚΑΝΙ**;

Loc de descoperire: exemplarul a fost achiziționat și descoperit la Dionysopolis (Balcic, Bulgaria);

Catalog: Canarache 1933-1934, 67, nr. 8, fig. 8; Canarache 1950, pl. V/23; Draganov 2010, p. 39, nr. 36;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1338.

8. TOMIS**Tip Zeus**

AE; 7h; 12.4 x 13.5 mm; 2.26 g; (Pl. I, nr. 8).

Av: Capul lui Zeus, cu barbă și panglică orientat spre dreapta;

Rv: Două stele cu câte șase sau opt raze; în partea inferioară a câmpului monetar legenda **ΤΟΜΙ**;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Catalog: Regling 1910, 646-649, nr. 2461-2470;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/18267.

9. ODESSOS**Tip Marele Zeu**

AE; 12h; 21.3 x 21.5 mm; 8.08 g; (Pl. I, nr. 9).

Av: Capul lui Zeus laureat orientat spre dreapta;

Rv: Cal și călăreț (cu **kausia**) orienta spre dreapta; sub cal o monogramă; la baza câmpului monetar legenda **ΟΔΗΣΙΤ(ΩΝ)**;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Catalog: Price 1993, pl. X, nr. 290, datare: sfârșitul secolului III a.Chr.; Stancomb 2000, pl. XII, nr. 261, datare de la sfârșitul secolului III și în cursul secolului II a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/14526.

10. AMISSOS**Tip Zeus**

AE; 1h; 20.1 x 20.9 mm; 7.90 g; (Pl. I, nr. 10).

Av: Capul laureat al lui Zeus orientat spre dreapta;

Rv: Vultur cu aripile deschise și capul întors spre dreapta, care stă pe un mănunchi de fulgere; în partea inferioară a câmpului monetar legenda **ΑΜΙΣΟΥ**; în dreapta sus o floare sau o stea cu opt raze (petale); în partea central dreaptă a câmpului monetar o monogramă;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Catalog: Price 1993, tip general la pl. XLII, nr. 1144-1146, la noi altă monogramă, datare: 100-85 a.Chr.; Stancomb 2000, pl. XXX, nr. 675, la noi altă monogramă, datare 100-85 a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/20964.

11. AMISSOS

Tip Ares

AE; 12h; 19.5 x 19.6 mm; 7.14 g; (Pl. I, nr. 11).

Av: Capul tânăr al lui Ares cu coif orientat spre dreapta;

Rv: Sabie în teacă pe mijlocul câmpului monetar; de o parte și de alta a modelului iconografic legenda **AMI ΣΟΥ**; în partea stângă jos a câmpului monetar o monogramă;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Catalog: Price 1993, pl. XLII, nr. 1151-1152, datare: 100-85 a.Chr.; Stancomb 2000, pl. XXX, nr. 682-683, datare 85-65 a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/873.

12. REGATUL BOSPORAN

Sauromates I

AE; 11h; 24.7 x 25.5 mm; 7.14 g; (Pl. I, nr. 12).

Av: O coroană așezată pe un scaun de tip *sella curulis*; în dreapta câmpului monetar un sceptru ce are în capăt bustul regelui; spre stânga o sulită, iar în spate un scut;

Rv: Literele **MH** într-o cunună de frunze;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută.

Catalog: Stancomb 2000, pl. XLVI, nr. 981, datare: 93/94-123-124 p.Chr.

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/20829.

13. CALLATIS

Septimius Severus

AE; 2h; 27.7 x 28.7 mm; 11.08 g; (Pl. I, nr. 13).

Av: Capul împăratului Septimius Severus spre dreapta; legenda **AVT K Λ CE II CEVHPOC II**; cerc perlat;

Rv: Dionysos nud, cu thyrsos pe umăr, stând pe o panteră spre dreapta; ε în câmp stânga; legenda **ΚΑΛΛ Α ΤΙΑ ΝΩΝ**; cerc perlat;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Observații: exemplarul provine din colecția Bibliotecii Universității din Cernăuți;

Catalog: Mušmov 1912, nr. 275, pl. VIII, nr. 2; datare: 193-211 p.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 2424.

14. REGATUL BOSPORAN**Rhescuporis II**

AE; 1h; 24 x 24.9 mm; 10.70 g; (Pl. I, nr. 14).

Av: Bustul lui Rhescuporis diademat orientat spre dreapta;

Rv: Regele pe un cal orientat spre dreapta, cu mâna dreaptă întinsă înainte; de jur împrejurul câmpului monetar legenda **BACIAEΩC PHCKOYΠIOPIΔOC**; în exergă, sub cal o stea.

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Catalog: Stancomb 2000, pl. XLVII, nr. 1007, doar pentru revers; datare: 211-227 a.Chr.;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 1286/11425.

15. „TOMIS”**Tip pseudo-Lysimach**

AR; 12h; 18.7 x 20.8 mm; 5.15 g; (Pl. I, nr. 15).

Av: Capul lui Alexandru cel Mare divinizat spre dreapta;

Rv: Zeița Athena Promachos, cu coif corintic cu panaș și himation tronând spre stânga, se sprijină cu brațul stâng pe scutul aflat lângă tron și ține în mâna dreaptă o Nike ce încorporează numele regelui; în plan secund o sulită transversală rezemată pe tron. În exergă, un trident spre stânga; legenda **ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΙΣΙΜΑΧΟΥ**; sub tron apare eponimul **TO**; în partea stângă sus, între mâna și piciorul drept al zeiței apar literele **AI**;

Loc de descoperire: proveniență necunoscută;

Observații: exemplarul este un fals monetar, probabil din secolele XIX sau începutul secolului XX;

Catalog: Regling 1910, p. 649, nr. 2471, dar pentru stater original de tip pseudo-Lysimach;

Loc de păstrare: Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal Sibiu, nr. inv. T 3452.

B. Comentariu

Colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal, care adăpostește astăzi în inventarele sale un număr de 66.000 de piese, este continuatoarea colecției numismatice strânse și realizate de către baronul von Brukenthal. „Numismatica a fost pasiunea cea mai veche a baronului von Brukenthal”¹ și această afirmație are la bază crearea unei colecții care număra la momentul decesului său un număr de 17.000 monede. Ea era de altfel considerată la începutul secolului XIX „drept una din cele mai importante colecții europene”². Aceasta cuprinde piese foarte diverse, din epoca arhaică și până în Evul Mediu târziu. Toate exemplarele alese de noi pentru catalog fac parte din colecția muzeului sibian, inclusiv piese din alte colecții venite cea mai mare parte a lor prin donații ce fac cinste celor care au înfăptuit acest lucru (ca spre exemplu

¹ DUDĂU 2003, p. 57-59; DUDĂU 2007, p. 88-93.

² ITTU 2008, p. 26.

colecțiile dr. Mauksch și cea a Bibliotecii Universitare din Cernăuți).

Din colecția particulară a dr. Mauksch din Sebeș face parte dragma histriană din catalog. Această colecție, compusă din 1990 exemplare (din care 800 sunt grecești, romane, bizantine și „barbare”), a fost realizată în prima jumătate a secolului XX și este compusă din monede și medalii aparținând intervalului temporal scurs din antichitate până în contemporaneitate. Reputat chirurg oftalmolog, doctorul a făcut numeroase călătorii în Imperiul Austro-Ungar și Germania de unde, spre deliciul său de colecționar, a achiziționat din comerțul de antichități (sau a făcut schimburi) numeroase monede, atât pentru valoarea lor constitutivă, cât și pentru frumusețea lor ireproșabilă. Din nefericire, acest mod de îmbogățire a colecției personale a impietat asupra posibilității de cunoaștere fie a locului de descoperire, fie a eventualului context însoțitor. Colecția a fost donată muzeului sibian în cursul anului 2003³.

Din colecția Bibliotecii Universității din Cernăuți deținem în catalogul de față un exemplar de bronz bătut pentru colonia Callatis în timpul împăratului Septimius Severus. Datorită evenimentelor petrecute în cursul verii și toamnei anului 1944 în contextul conflagrației mondiale, o parte importantă a colecțiilor Bibliotecii Universitare din Cernăuți a fost evacuată în județul Sibiu. Cu acest prilej au ajuns numeroase volume, clișee, tablouri, hărți, planșe, stampe și monede, toate încărcate în 104 lăzi⁴. Emisiunea monetară colonială callatiană din bronz este și cea mai târzie emisiune din catalog, fiind, după cum precizam mai sus, bătută în timpul lui Septimiu Severus. Este o monedă rară în descoperirile cunoscute, ca și în atestarea sa în colecții publice și private.

Celelalte exemplare monetare au fost donate de-a lungul timpului muzeului sibian, intrând în colecția numismatică. Din nefericire, nu mai pot fi identificate, în actele existente, perioada exactă cronologică a momentului donării lor și nici numele donatorilor, cu atât mai puțin locul de descoperire sau chiar contextul respectiv. Există o singură excepție, dar și aici apar alte probleme, după cum constatăm la exemplarul „scitic”. Moneda de bronz emisă într-un atelier vest-pontic pentru regele scit Kanites aparține unei categorii extrem de limitate ca număr de exemplare, de modul mediu și mic. Piesa din colecția muzeului sibian a fost descoperită la Balcic în anul 1931, de unde a și fost achiziționată. Interesantă este prezența în Sibiu, într-o colecție particulară (dr. Weiskirchner), a unui exemplar asemănător, descoperit între localitățile Balcic și Teke din Cadrilater în anul 1931 (care este redat din păcate doar grafic, nu printr-o fotografie)⁵. Primul exemplar a fost inițial cumpărată de la un localnic, tot în anul 1931, fiind donată la data de 08.06.1964 printr-o scrisoare de donație. Din păcate, în acest moment, este absolut imposibil să fie identificat numele respectivului donator în cadrul documentațiilor prezente în arhivele muzeale. Totuși, este foarte posibil să fie vorba de aceeași piesă.

Nordul Pontic este bine reprezentat în catalog prin șase exemplare. Patru aparțin coloniei Panticapeum, iar două Regatului Bosporan. Stat clientelar al Imperiului Roman, Regatul Bosporan este prezent în catalog prin doi suverani,

³ Toate aceste informații au fost culese de la DUDĂU 2008, p. 181-182.

⁴ MITRIC 2007, p. 303-304.

⁵ CANARACHE 1933-1934, p. 67-68, nr. 8, fig. 8.

Sauromates I (93/94-123/124 a.Chr.) și Rhescuporis II (211-217 p.Chr.). Emisiunile monetare de la Panticapeum aparțin tipului Pan, cu două variante pentru revers, fie arc și săgeată (trei piese), fie un Pegasus (un exemplar). Astfel de monede sunt emise în a doua parte și spre sfârșitul secolului IV a.Chr., respectiv în cursul secolului III a.Chr. Una din cele trei piese amintite prezintă pe avers, imprimată în partea central superioară dreaptă a câmpului monetar (raportându-ne la imaginea de pe avers), o contramarcă circulară (11 mm) sub forma unei stele cu 12 raze (Pl. I, nr. 5). Procedul tehnic și economico-financiar de contramarcare a monedelor era realizat de către o autoritate emitentă a unui oraș grec, care dispunea de un atelier monetar și de posibilitățile tehnice de realizare. Ea oferea în mod arbitrar (din necesități economice și de numerar), prin acest semn de control, o nouă valoare de piață (supraevaluată) pe plan local și zonal emisiunilor monetare⁶.

Coasta vestică este prezentă prin câteva din cele mai importante colonii. Piesa de argint de la Histria este o drahmă, din cea de a patra serie a acestui tip monetar, prezentând pe revers, sub delfin, litera A. Detaliile iconografice sunt deosebite, înscriindu-se în binecunoscuta calitate specifică acestei serii excepționale. Doar că, fapt deja banal printre descoperirile de acest gen și cu această literă, este o emisiune de tip *fourrées*, păstrându-se aproape în totalitate pelicula de argint care îmbracă miezul de bronz. Producerea monedelor intitulate ca fiind *fourrées* presupunea în lumea greacă existența unei tehnologii avansate și, de ce nu, experiență în acest sens⁷. Exemplarele de bună calitate din această categorie sunt bătute la Histria, într-o etapă cronologică specifică secolului IV a.Chr., dar și a celui următor. Exista o tendință în lumea greacă de falsificare (chiar oficială) a calității metalului unor exemplare monetare cunoscute, prin prisma unor urgențe ocazionale. În numeroase materiale literare și epigrafice antice sunt prezente indicii privind existența contrafacerilor monetare⁸.

Tomisul este prezent prin două exemplare, unul de bronz (specific monetăriei autonome a cetății) și unul de argint (de tip pseudo-Lysimach). Primul aparține tipului Zeus, ce pare a fi produs pentru piața locală și circulant în spațiul de influență în cursul secolului II a.Chr.⁹ Piesa de argint este un fals din perioada secolului XIX și începutul secolului XX după un stater rar (ca monogramă sau siglă) și valoros din punct de vedere al descoperirilor monetare de acest gen, bătute în aur, de foarte bună calitate tehnică și iconografică, pentru colonia tomitană după jumătatea secolului II a.Chr. În perioada respectivă au fost emise și exemplare slabe din punct de vedere artistic, cu trăsături iconografice pregnante calificate ca aproape barbarizante etc.¹⁰ Remarcăm faptul că falsificatorii i-au dat o greutate în argint inferioară staterului original, probabil pentru a-l integra la vânzare la categoria drahmelor.

⁶ RIDER 1975, p. 30; MØRKHOLM 1982, p. 298-300; CALLATAȚ 1999, p. 110; CALLATAȚ 2000, p. 119.

⁷ Despre etapele tehnologice de producere a monedelor de tip *fourrées* găsim numeroase informații la CAMPBELL 1933, p. 1-174.

⁸ CACCAMO CALTABIANO, COLACE 1983, p. 421-447; JONES 1993, p. 353-366; FIGUEIRA 1998, p. 528-562; VAN ALFEN 2005, p. 322-344.

⁹ TALMAȚCHI 2011, p. 496.

¹⁰ ILIESCU 1961, p. 388, nr. 44; ILIESCU 1979, p. 6, nr. III.

Colonia de la Odessos este prezentă în catalog prin unul din cele mai răspândite tipuri monetare și anume cel cu Marele Zeu pe avers. Din datele cunoscute, monetăria locală debutează în perioada autonomă începând cu sfârșitul secolului al IV-lea a.Chr.¹¹ sau cu anii 281-270 a.Chr.¹², bătând până către sfârșitul secolului I a.Chr., odată cu instalarea autorității romane.

Din cadrul monetăriei autonome de la Mesambria (deschisă probabil încă din secolul IV a.Chr.¹³) avem prezent tipul Athena Alkis. Piesa face parte din cea de a doua grupă stabilită de curând, într-o lucrare ce tratează în profunzime și aproape exhaustiv tipurile și descoperirile monetare specifice ce caracterizează activitatea de resort a cetății respective¹⁴. Conform acesteia, ea este produsă în intervalul 175-170/115-100 a.Chr., chiar mai târziu decât datele cronologice sugerate de Stancomb. Atelierul merită un loc important între cele mai prolifiche centre de pe coasta de vest a Pontului Euxin în cadrul secolelor IV-I a. Chr.

În sfârșit, de pe coasta de sud a Pontului Euxin, amintim cele două monede de bronz de la Amisos aparținând tipurilor Zeus și Ares, emisiuni specifice anilor 100-85 a.Chr., respectiv 85-65 a.Chr. Colonia din Amisos a fost întemeiată și consolidată în mai multe etape cronologice pe parcursul secolului al VI-lea a.Chr. (cu o primă fază de *emporium*)¹⁵, iar atelierul monetar local (de perioadă preromană) a funcționat în cursul secolelor IV-II a.Chr.¹⁶

Calea prin care o astfel de categorie de monede a ajuns în posesia unor persoane avute din Sibiu sau din împrejurimile acestuia a reprezentat-o fie achiziția, schimbul, respectiv oferirea lor sub forma unor cadouri în cadrul călătoriilor de agrement sau de afaceri. Aceste deplasări erau des practicate de diferite personalități din varii domenii de activitate ale comunității locale, iubitoare de bunuri culturale mai mult sau mai puțin exotice. Ulterior, fie aceștia, fie după decesul lor, familiile acestora le-au donat colecțiilor publice locale. În concluzie, prezența unor asemenea categorii de monede în colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal se datorează în primul rând factorului uman, a circulației sau călătoriei acestuia prin diferite spații geografice.

BIBLIOGRAFIE

ATASOY 2003 – S. Atasoy, *Amisos*, în: D. V. Grammenos, E. K. Petropoulos (eds.), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, vol. II, Publications on the Archaeological Institute of Northern Greece, nr. 4, Thessaloniki, 2003, p. 1331-1377.

CACCAMO CALTABIANO, COLACE 1983 - M. Caccamo Caltabiano, P. R. Colace, *Argurion dokimon... to d' enantion parasemon (Pollux 3, 86)*, *AnnPisa* 3 (1983), 13, p. 421-447.

CALLATAÏ 1999 - F. de CallataÏ, *Fiscalité et monnayage dans l'œuvre de Georges Le Rider*, în: M. Amandry, S. Hurter (éd), *Travaux de Numismatique Grecque offerts à Georges Le Rider*, London, 1999, p. 109-121.

¹¹ K. REGLING 1910, p. 522-523; LAZARENKO 1997-1999, p. 51-64; LAZARENKO 2004, p. 33-51; TOPALOV 1999, p. 87; MINCEV 2007, p. 116-117.

¹² DRAGANOV 1990, p. 25.

¹³ KARAYOTOV 1994, p. 75.

¹⁴ KARAYOTOV 2009, p. 46-63.

¹⁵ ATASOY 2003, p. 1331, 1345.

¹⁶ ATASOY 2003, p. 1360.

CALLATAÿ 2000 - F. de Callataÿ, *Les monnayages ciliciens du premier quart du IVe s. av. J.-C.*, în: Olivier Casabonne (éd), *Varia Anatolica XII. Mécanismes et innovations monétaires dans l'Anatolie Achéménide. Numismatique et histoire. Actes de la Table Ronde Internationale d'Istanbul, 22/23 mai 1997*, Institut Français d'Études Anatoliennes d'Istanbul, Paris, 2000, p. 93-127.

CAMPBELL 1933 - W. Campbell, *Greek and Roman Plated Coins*, ANSMN 57 (1933), p. 1-174.

CANARACHE 1933-1934 - V. Canarache, *Regii sciți și regatele lor dintre Istru și Pontul Euxin (în lumina monetelor)*, BSNR 27-28 (1933-1934), 81-82, p. 60-83.

CANARACHE 1950 - V. Canarache, *Monedele sciților din Dobrogea*, SCIV 1 (1950), 1, p. 213-257.

DRAGANOV 1990 - D. Draganov, *Début du monnayage de bronze d'Odessos*, Numismatika 24 (1990), p. 19-25.

DRAGANOV 2010 - D. Draganov, *The Coinage of the Scythian Kings in the West Pontic Area: Iconography*, Archaeologia Bulgarica 14 (2010), 3, p. 29-52.

DUDĂU 2003 - O. Dudău, *Numismatul Samuel von Brukenthal*, Transilvania 11-12 (2003), p. 57-59.

DUDĂU 2007 - O. Dudău, *Numismatul Samuel von Brukenthal*, în: *Samuel von Brukenthal. Modell Aufklärung*, Sibiu-Hermanstadt, 2007, p. 88-93.

DUDĂU 2008 - O. Dudău, *Colecția numismatică dr. Mauksch-prezentare generală*, Acta Musei Brukenthal III.1 (2008), p. 181-189.

FIGUEIRA 1998 - Th. Figueira, *The power of money. Coinage and politics in the Athenian Empire*, Philadelphia, 1998.

ILIESCU et alii 1961 - O. Iliescu, E. Isăcescu, M. Gramatopol, C. Popescu, *Creșterea Colecțiilor 1 (1961)*, ianuarie-iunie.

ILIESCU 1979 - O. Iliescu, *Note de numismatică greacă antică*, CN 2 (1979), p. 3-14.

ITTU 2008 - G.-L. Ittu, *Scurtă istorie a Muzeului Brukenthal*, Biblioteca Brukenthal, 29, Sibiu, 2008.

JONES 1993 - J. M. Jones, *Testimonia Numaria: Greek and Latin Texts concerning Ancient Greek, Coinage*, Vol. I: Text and Translations, London, 1993.

KARAYOTOV 1994 - I. Karayotov, *The Coinage of Mesambria, vol. I, Silver and Gold Coins of Mesambria*, în *Thracia Pontica*, VI, *Thracia Maritima. Corpus Numorum*, Sozopol, 1994.

Karayotov 2009 - I. Karayotov, *The Coinage of Mesambria, vol. II, Bronze coins of Mesambria*, Sozopol-Burgas, 2009, p. 46-63.

LAZARENKO 1997-1999 - I. Lazarenko, *Начало и първи етапи от бронзовото монетосечене на Одесос*, Сборник Добруджа 14-16 (1997-1999), p. 51-64.

LAZARENKO 2004 - I. Lazarenko, *Монетосеченето на Одесос в края на IV в. пр.Хр.*, în: *Numismatic and Sphragistic Contributions to History of the Western Black Sea Coast*, International Conference Varna, Septembrie 12th-15th, 2001, AMV 2 (2004), p. 33-51.

MINCEV 2007 - A. Mincev, *Odessos during the Hellenistic Times (late 4th c. BC-early 1st c. AD)*, Varna, 2007.

MITRIC 2007 - O. Mitric, *Un document bibliographique moins connu: l'inventaire de la Bibliothèque de l'Université de Tchernivitsi, évacuée à Sibiu en 1944*, Revista Codrii Cosminului 13 (2007), p. 303-310.

MØRKHOLM 1982 - O. Mørholm, *Some reflections on the production and use of coinage in Ancient Greece*, Historia 21 (1982), p. 290-305.

MUŠMOV 1912 - N. Mušmov, *Antičnite moneti na Balkanskija poluostrov i monetite na bălgarskite țare*, Sofia, 1912.

PICK 1898 - B. Pick, *Die Antiken Münzen Nord-Griechelands, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, 1, Berlin, 1898.

PRICE 1993 - M. Price, *Sylloge Nummorum Graecorum. Vol. IX. The British Museum, part. 1: The Black Sea*, London, 1993.

REGLING 1910 - K. Regling, *Die Antiken Münzen Nord-Griechelands, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien, 2.1., Die Münzen von Odessos und Tomis*, Berlin, 1910.

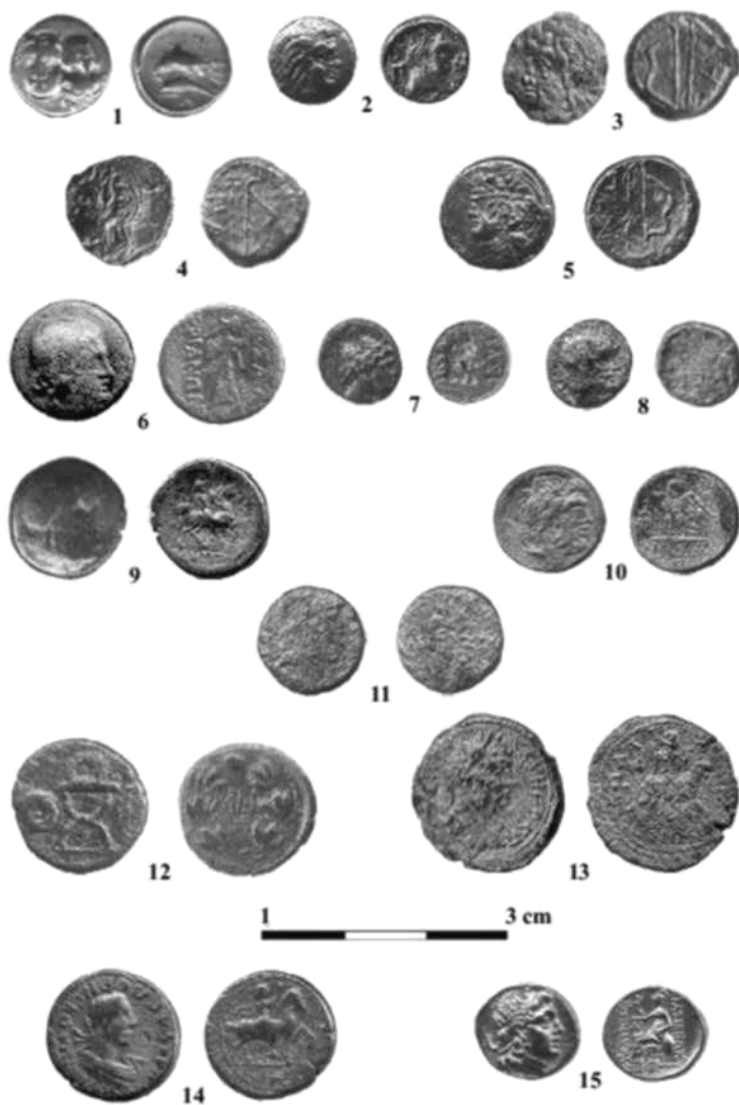
RIDER 1975 - G. Le Rider, *Contremarque et surfrappes dans l'Antiquité grecque*, în: J. M. Dentzer, Ph. Gauthier, T. Hackens (éds.), *Études d'archéologie classique IV. Numismatique Antique. Problèmes et Méthodes*, Actes du colloque organisé à Nancy du 27 septembre au 2 octobre 1971 par l'Université de Nancy et l'Université Catholique de Louvain, Nancy-Louvain, 1975, p. 27-56.

STANCOMB 2000 - W. Stancomb, *Sylloge Nummorum Graecorum, Vol. XI, The Williams Stancomb collection of coins of the Black Sea region*, Oxford, 2000.

TALMAȚCHI 2011 - G. TalmaȚchi, *Monetăriile orașelor vest-pontice Histria, Callatis și Tomis în epocă autonomă*, Cluj-Napoca, 2011.

TOPALOV 1999 - S. Topalov, *Одесос. Приноси към проучване монетосеченето на града IV–I в. пр. н. е.*, Sofia, 1999.

VAN ALFEN 2005 - P. Van Alfen, *Problems in ancient imitative and counterfeit coinage*, în: Z. H. Archibald et alii (eds), *Making, Moving and Managing: The New World of Ancient Economies B.C.*, Oxford, 2005, p. 323-344.

Pl. I - Monede emise în spațiul pontic din colecția numismatică a Muzeului
National Brukenthal din Sibiu.

Coins issued in the Pontic area from the numismatic collection of
National Museum Brukenthal from Sibiu.